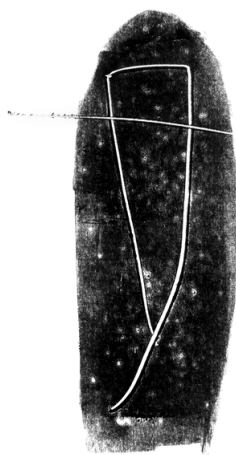

GLANT TIBOR

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK HADBA LÉPÉSE 1917-BEN

A mikor Woodrow Wilsont 1912-ben megválasztották az Egyesült Államok 28. elnökének, senki nem gondolta volna, hogy hivatali ideje letelte előtt az újvilági nagyhatalom története során először részt vesz egy globális háborúban és az azt követő nemzetközi béketeremtésben. 1913 tavaszán, beiktatása előestéjén Wilson egy princetoni barátjának azt mondta, hogy a „sors iróniája volna, ha kormányomnak elsősorban külpolitikai kérdésekkel kellene foglalkoznia”.¹ Az európai háború eszkalálódása idején, 1914 augusztusában, Wilson határozott semlegességi politikát hirdetett meg: „Pártatlannak kell maradnunk gondolatban és tetteinkben egyaránt. Korlátot kell szabnunk érzelmeinknek és minden olyan akciónak, melyet úgy lehet értelmezni, hogy az egyik hadban álló felet a másik elé helyeznénk.”² Ebben a tanulmányban azt vizsgáljuk, hogyan jutott el Wilson vezetésével az Egyesült Államok a semlegesség teljesen logikusnak tűnő deklarálásától a hadba lépésig 32 hónap alatt.

Az Egyesült Államok hadba lépése immár száz éve foglalkoztatja a történétírókat, a kérdések (a miért és a hogyan) megválaszolása azonban szinte kizárólag az amerikai nemzeti történetírás keretein belül folyt. A legfrissebb és legalaposabb bibliográfiai összefoglaló egyetlen nem amerikai feldolgozást említ, az angol Patrick Devlin munkáját, s azt is azért, mert el-

Wilson
a legmagasztosabb
eszmék megidézésével
értelt a hadba
lépés mellett: nyugodt
szívvel jelentette ki,
hogy a háború
a demokráciák és az
autokrata rendszerek
között folyik,
az Egyesült Államoknak
pedig egyediségéből
eredő kötelessége
a demokrácia védelme
és terjesztése...

JK
2017/2

sóként használt széles körű brit levéltári forrásokat.³ Ez a történetírói vonal tükrözi az amerikaiak változó önképét és azt is, hogyan helyezték el az első világháborút a későbbi történelmi események és évfordulók kontextusában. Ugyanakkor, ahogyan azt a Wilson-historiográfiát bemutató írásomban hangsúlyoztam, ez egy ideológiailag zárt kör, melyben minden a „Wilson mint tragikus hős” mesternarratíva körül forog.⁴

A külső (jelen esetben magyar) nézőpont azért legitim, mert nem ebből az amerikai paradigmából indul ki. Erre azért van szükség, mert a lineáris amerikai narratívák (a logikus semlegességtől a hadba lépésig más-más okot nevezve döntőnek) győzelmi narratívák is egyben, tehát a végeredmény felől közelítik meg a problémát, és a legyőzöttek szempontjai nem jelennek meg bennük kelő súllyal. Ezek a narratívák ráadásul nem válaszolnak meg több, látványos ellentmondást. Ilyen például az, hogy ha annyira logikus Wilson augusztus 19-i semlegességi nyilatkozata, akkor miért zajlottak New Yorkban óriási tömegeket megmozgató, háborúpárti felvonulások. Hogyan definiálták az amerikaiak a semlegességet általában és saját semlegességüket a kérdéses 32 hónap során? Mi vitte rá a külpolitikai kérdésekben egyébként hagyományosan kevés kockázatot vállaló újvilági politikai elitet (köztük a Wilson ellenzékét képező republikánusokat) a hadba lépés támogatására? Mi köze mindehhez az 1912. és 1916. évi amerikai elnökválasztásnak, valamint az angol titkosszolgálatnak? Hogyan jutott el Wilson a szavakban és tettekben is semleges állásponttól oda, hogy a hadba lépést „a világot biztonságossá kell tennünk a demokrácia számára” elv meghirdetésével indokolja? Egy rövid bevezetőt követően, ezek a kérdéseknek a megválaszolásával is elemezzük az Amerikai Egyesült Államok belépését az első világháborúba.

Háttér

■ A 19. század utolsó negyedében az Egyesült Államok gazdasági nagyhatalommá vált, a vasúthálózat kiépítésére, az infrastruktúra fejlesztésére, valamint a villamosításra alapozó „második ipari forradalom” eredményeként. A vidéki, családi farmokon gazdálkodó Amerika hanyatlása (a vasút és a mezőgazdaság gépesítése miatt) és a Nagy-tavak környékén felfutó ipari termelés együttesen a városi lakosság (és munkásság) lélekszámának megnövekedéséhez vezetett. A még hiányzó munkaerőt a bevándorlás szolgáltatta. 1860-ban csak minden hatodik amerikai élt városban, 1920-ban már minden második. Hatvan év alatt a lakosság száma 31 millióról 106 millióra nőtt, és a háború utáni első népszámlálás adatai szerint minden negyedik amerikai lakos nem az Újvilágban született. Az amerikai társadalom és gazdaság alig negyedszázad alatt (1877–1900) drámai változásokon esett át, s erre valahogy reagálni kellett. A „természetes” fejlődés (szociáldarwinizmus) mellett megjelent az állam aktívabb részvételének igénye is (reformdarwinizmus), előbb tagállami, majd szövetségi szinten is. Az amerikai gazdasági-politikai-társadalmi élet szisztematikus átalakítására 1900 és 1917 között került sor, az ún. „progresszív korszakban”. A tagállami szinten tesztelt „progresszív reformok” szövetségi szinten történő bevezetését republikánus (Theodore Roosevelt és William Howard Taft) és demokrata párti (Thomas Woodrow Wilson) elnökök egyaránt támogatták. A korszak három ikonikus elnöke között a viták nem a reform szükségességéről folytak, hanem arról, hogy ki mit és hogyan kíván átalakítani. Ezt a reformfolyamatot vitte végig Wilson első

kormányza az „Új szabadság” program megvalósításával, és ennek vetett véget a hadba lépés.⁵

Az Amerikai Egyesült Államok külpolitikai téren hasonló aktivitást mutatott. Washington érdeklődésének középpontjában Latin-Amerika, a Távól-Kelet és kisebb mértékben az európai gyarmati politika állt. Amerika-közi szinten az 1898. évi spanyol–amerikai háború hozott fordulatot. Ekkor az újvilági nagyhatalom megszerezte nemcsak a felszabadított Kuba feletti ellenőrzést, hanem az összes csendes-óceáni spanyol gyarmatot (Hawaii, Fülöp-szigetek, valamint egyéb, kisebb szigetek) is. 1904-ben Roosevelt elnök kiegészítette a Monroe-doktrínát azal, hogy a nyugati és keleti félteke politikai-gazdasági életének elválasztásán túl az Egyesült Államokat mint a régió „egyetlen civilizált nemzetét” felruházta „nemzetközi rendőri hatalommal” is. 1903-ban megszerezte a két óceánt összekötő vízi út megépítéséhez szükséges földterületeket, és elkezdődött a Panamacsatorna építése. Ez, illetve az 1911-ben kitört mexikói forradalom fontos szerepet játszott az amerikai semlegesség alakulásában, majd annak feladásában is.

Japán erőszakos úton történő megnyitásával (1853) és a koreai katonai intervencióval (1871) az Egyesült Államok világosan jelezte, hogy szerepet kíván játszani a Távól-Kelet sorsának alakításában. 1899-ben és 1900-ban John Hay külügyminiszter meghirdette a „nyitott kapuk” elvét, követelve, hogy a kínai piachoz minden nagyhatalom egyformán hozzáférhessen. 1900-ban az Egyesült Államok katonai segítséget nyújtott a kínai boxerlázadás leveréséhez. Az 1904–05 között zajlott orosz–japán háború után Roosevelt elnök közvetítette a békét, s ezért Nobel-békedíjat kapott. A 20. század első évtizedében a „nyitott kapuk” által lehetővé tett kínai gazdasági térnyerés biztosítása állt a távol-keleti amerikai külpolitika középpontjában: a vita arról folyt, hogy milyen mértékben kell a vezető újvilági magánbankok által létrehozott kínai konzorciumot támogatnia a szövetségi kormányzatnak. A kínai bevándorlást szövetségi törvénnyel (1882) tiltották be, a japán migrációt pedig egy „gentlemen’s agreement”-tel (1907) korlátozták.

A Monroe-doktrína megerősítésével és kiterjesztésével (1904) a Roosevelt-kormányzat jelezte, hogy nem kíván Európa belső, politikai ügyeibe avatkozni. Washington élénk diplomáciai kapcsolatokat ápolt az európai nagyhatalmakkal, de távol tartotta magát a kontinens háborúitól és a gyarmati konfliktusoktól is. Az Egyesült Államok ugyanakkor részt vett az első hágai békekonferencián (1899), majd maga kezdeményezte a másodikat (1904-ben, de csak 1907-ben rendezték meg). A hágai megállapodások (békeszerződések) a szárazföldi és tengeri hadviselés szabályait rögzítették, valamint szabályozták a sebesültekkel és hadifoglyokkal való bánásmódot. A republikánus külpolitika tehát a nemzetközi szerződésekben foglalt (katonai) kötelezettségek nélküli aktív, de eseti részvételre épült. Roosevelt szívesen vállalta a közvetítő szerepét: az orosz–japán háború mellett az első marokkói válság lezárása (1906) is amerikai közreműködéssel történt.⁶ Ennek az új, aktivista külpolitikának szellemi műhelye is volt: 1906-ban alapították az azóta is folyamatosan működő Amerikai Nemzetközi Jogi Társaságot (American Society for International Law), mely a következő évtől szakfolyóiratot is adott ki *American Journal of International Law* címmel. A lap egyik alapító szerkesztője Robert Lansing volt, aki később Wilson második külügyminisztereként szolgált (1915–20).⁷ A fenti rövid áttekintés tükrében nyilvánvaló, hogy az Egyesült Államok nem a világháború során és nem felkészületlenül lépett a nemzetközi politikai színpadra.

A gazdasági sikerek és az aktív külpolitikai lépések meghatározták az Egyesült Államok önképét és nemzetközi megítélését is. A 19. század elején „Amerika” még inkább Latin-Amerikát jelentette az európai szóhasználatban, a 20. század elején viszont már az észak-amerikai nagyhatalom szinonimája volt. Az amerikai gazdasági csoda és a két világkiállítás (Chicago, 1893 és St. Louis, 1904) a nemzetközi érdeklődés középpontjába állította a tengerentúli világot: angolok, németek és magyarok jártak tanulmányútra, felmérni az amerikai vasutat, mezőgazdaságot, könnyű- és nehézipart, építészetet és orvosi ellátást. Ez tovább erősítette az amerikai kultúrában eleve erősen jelen lévő kivételességtudatot, az újvilág és az óvilág szembeállítását. 1914 nyarán, az európai háború kirobbanásakor az amerikai sajtó a joggal mérnöki csúcsteljesítménynek tartott Panama-csatorna megnyitását ünnepelte, és az óvilág újabb önpusztító háborújáról cikkezett.⁸

Az Amerikai Egyesült Államok nemzetközi megítélését jelentős mértékben befolyásolta Európától való távolsága. A spanyol–amerikai háborúval párhuzamosan Washington megépítette a Nagy Fehér Flottát, majd a két óceánt összekötő Panama-csatornát, ezzel jelezve, hogy tengeri nagyhatalomként kell vele számolni a továbbiakban. Az 1910-es évek közepére az amerikai haditengerészetet Latin-Amerika-szerte „State Department csapatok”-nak nevezték: ez azt mutatja, hogy Washington élt az adódó lehetőségekkel, és komolyan vette a Monroe-doktrína roosevelti kiterjesztését. A Fehér Ház ugyanakkor hajlandó volt a vitás kérdések jelentős részét (elsősorban európai partnereivel, de estenként akár Mexikóval is) nemzetközi közvetítéssel, nem pedig háború útján rendezni.⁹

Az Európa és az Egyesült Államok közti távolságot a leggyorsabb óriáshajók 8-12 nap alatt tették meg, s a Titanic katasztrófája (1912) rámutatott az ilyen utak kockázatára is. Az európai háború kitörésekor nyilvánvaló volt, hogy az Egyesült Államok akkor sem fog tudni érdemben beavatkozni egy globális háborúba, ha megpróbálja. Ehhez sem megfelelő szárazföldi hadereje, sem a csapatok mozgatásához szükséges szállítókapacitása nem volt. Ennek fényében ismételtelen felmerül a kérdés: mi történt az 1914 augusztusa és 1917 áprilisa között eltelt 32 hónapban? Hogyan lett ebből háború? Következő lépésként ezeket a fejleményeket járjuk körbe röviden.

Az amerikai semlegesség kihívásai

■ 1914 augusztusában, az osztrák–magyar–szerb konfliktus kontinentális eszkalálódásakor fel sem merült, hogy az Egyesült Államok hadba lépjen. Az európai és a bevándorló sajtó által szított harci hevület ugyanakkor többnapos utcai demonstrációkhoz vezetett New Yorkban. Ezek 4-én kezdődtek, s a város főpolgármestere 6-án minden ilyen megmozdulást betiltott. Wilson elnök éppen ezért hirdette meg a „gondolatokban és tettekben egyaránt semleges” hivatalos amerikai politikát. Az angol nyelvű amerikai sajtó a világháborút üzleti lehetőségként („opportunity”) és „természeti katasztrófaaként” („disaster”) definiálta a közvélemény számára. Az elnök semlegességi politikáját egyetlen komolyabb lap sem kérdőjelezte meg.¹⁰ Az amerikai semlegességet övező konszenzust a következő nem egészen három év során tucatnyi tényező együttes hatása bontotta meg.

Wilson elnök először moratóriumot hirdetett a hadban álló felek hitelezésére, ám a magánbankok ezt a politikai korlátozást 1915-re feloldották. Az egyre inkább elhúzódó európai konfliktus korlátlan piacot teremtett az amerikai ipar

és mezőgazdaság számára. Végül a Morgan bankház hivatalosan is elvállalta a szövetséges hatalmak újvilági pénzügyi képviselőjét. Eközben a britek kontinentális blokádnak alá helyezték a központi hatalmakat, és elzárták őket az amerikai piacoktól. Anglia a La Manche és Gibraltár lezárásával csak a szabadkereskedelmet korlátozta, míg az erre válaszként meghirdetett német tengeralattjáró-háború esetenként (pl. a Lusitania elsüllyesztésekor) amerikai életeleket is követelt. Eközben Washington Londonnál, Bécs és Berlin pedig a Fehér Háznál tiltakozott hiába a szankciók ellen. A gazdasági lehetőségek és a tengeralattjáró-háború amerikai áldozatai a szövetségesek irányába mozdították el az amerikai semlegességet.¹¹

Ezt a tendenciát erősítette az amerikai német (és osztrák–magyar) propaganda és szabotázs is. A központi hatalmak egyes vezetői úgy akarták a tengeralattjáró-háború okozta presztízsveszteséget csökkenteni, hogy a szövetségesek számára folyó hadiipari termelést, illetve a hadianyagok elszállítását már az Egyesült Államok területén megpróbálták megakadályozni. Ebben fontos szerepet játszott a híres amerikai német költő, George Sylvester Viereck szerkesztésében, angol nyelven kiadott *The Fatherland* c. hetilap. A lap „Igazságot Németországnak és Ausztria–Magyarországnak” alcímmel jelent meg, és nyíltan kritizálta az újvilági hatalom egyre erősödő elköteleződését a szövetségesek mellett.¹² A washingtoni német nagykövetség és Viereck lapja a Lusitania kihajózása előtt külön figyelmeztetett arra, hogy minden hadianyagot szállító személyhajó legitim céltáblája lehet a német tengeralattjáróknak, és (Wilson elnökkel ellentétben) felszólította az amerikai állampolgárokat, hogy ne utazzanak ilyen hajókon. Eközben a német birodalom ügynökei sorra robbantották fel a vasúti hidakat és a fegyvergyárakat is. A leglátványosabb akcióra 1916. július 30-án, Jersey Cityben került sor, amikor német ügynökök felrobbantották a Black Tom fegyvergyárat.¹³ Megkezdődött a kémvadászat, s ebben fontos szerepet játszott az Osztrák–Magyar Monarchia diplomáciai képviselőjébe beépült cseh „maffia”. Legnagyobb sikerük Constantin Theodore Dumba osztrák–magyar nagykövet lebuktatása és kiutasítása volt 1915 őszén. Az ezt követő amerikai–osztrák diplomáciai válságot tovább mélyítette Bécs azon döntése, hogy egészen 1917 tavaszáig (amikor már késő volt) nem volt hajlandó új nagykövetet küldeni Washingtonba. Azt is biztosan tudjuk, hogy az amerikai külügy, a nemzetközi jog nyilvánvaló megsértése árán, 1915 nyarától rendszeresen elolvasta a német diplomáciai levelezést.¹⁴

Ebben a helyzetben a központi hatalmak amerikai propagandistái és diplomatái számára a maximális cél Washington semlegességének fenntartása, annak kiterjesztése lehetett. Ugyanakkor a szövetséges (elsősorban brit) propagandisták előtt megnyílt a lehetőség az újvilági nagyhatalom esetleges hadba léptetésére is. Ezt az utat a tengeralattjáró-háború értelmezése körüli vita megnyerése nyitotta meg. Ebben a brit kampányt koordináló Wellington House nemcsak a nyelvi közösségre, hanem a németek által üldözött holland karikaturista, Louis Raemaekers munkáira is építhetett. A függetlenként bemutatott holland művész egyszerűen feldolgozható képekben összegezte az írott szövegekből már jól ismert (vélt és valós) német atrocitásokat Belgiumban és a tengereken is. A Lusitania amerikai halottait bemutató karikatúrája több ezer példányban forgott az újvilági, angol nyelvű sajtóban. Ezzel Berlin és Bécs nem tudott versenyre kelni. Így a propaganda is a szövetségesek irányába mozdította el az amerikai semlegességet.¹⁵

Az amerikai semlegesség alakulásában döntő szerepe volt az 1914. évi időközi és az 1916. évi általános- és elnökválasztásnak is. Ezt a két választást pártpolitikai szempontból, illetve a bevándorlók részvétele irányából is érdemes vizsgálni. 1914 őszén a demokraták 61 helyet vesztek a Képviselőházban, de kényelmes többségüket megőrizték. A Szenátusban viszont 4 helyet nyerve 56 : 40-re alakították az arányt. Így Wilson a számára fontos belpolitikai reformok során mindkét ház támogatására számíthatott. 1916-ban más volt a tét. A demokraták számára elnökválasztáson a polgárháború után nem sok babér termett: 1860 és 1912 között csak Grover Cleveland tudott nyerni, őt azonban saját pártja republikánusabbnak tartotta a republikánusoknál. 1912-ben tehát Wilson az első „igazi” demokrata volt, aki 1856 óta nyerni tudott, 1916 tétje pedig az volt, hogy tud-e újrázni. (Ez utoljára demokrata színekben Andrew Jacksonnak sikerült 1832-ben.) Wilson szűk győzelmében jelentős szerepe volt a Republikánus Párton belüli hatalmi vákuumnak. Roosevelttel 1912-ben kettészakította a pártot, így nem őt, hanem Charles Evans Hughes, a Legfelső Bíróság bíráját kérték fel, hogy induljon. Különböző színekben ringbe szállt még Elihu Root, Roosevelttel korábbi külügy- és hadügyminisztere, a Carnegie Békealapítvány Nobel-békedíjas elnöke, valamint Kalifornia ikonikus „progresszív” kormányzója, Hiram Johnson is. A demokraták megtartották a szenátusi többségüket (54 : 42 arányban), a Házban viszont, újabb 19 helyet veszítve mindössze két főre olvadt a többségük (216 : 214).¹⁶

A szoros választások sajátja, hogy minden szavazatra szükség van a győzelemhez. Ahogyan azt már láttuk, a háború utáni első népszámlálás szerint minden negyedik amerikai más országban született, s jó eséllyel valamilyen módon érintett volt a világháborúban. Ha az elnök túlzottan kiáll a szövetségesek mellett, elveszti az amerikai németek és írek támogatását. Ha a központi hatalmak mellé áll, akkor elveszti az angol ajkú szavazók többségét, valamint a lengyel és más, politikai önállóságukért lobbizó közép-európai kisebbségek szavazatait. Mindkét nagy párt elitje nyilvánvalóan a szövetségesekkel szimpatizált, de 1916 előtt Wilson nem vallhatott színt.¹⁷

Az elhúzódó európai háború érdekes katonapolitikai dilemma elé állította az amerikai elnököt: készüljön-e fel egy esetleges (német) támadásra vagy, ha a helyzet úgy hozza, katonai beavatkozásra (a szövetségesek oldalán)? A fegyveres katonai felkészülést („Preparedness”) a republikánusok tették pártpolitikai kérdéssé 1915–16-ban, miközben Wilson azzal kampányolt, hogy az elnök „nem vitt minket háborúba”. („He kept us out of war.”)¹⁸ Ennek tükrében még inkább érdekes, hogy mi történt 1916–17 fordulóján, ami rávette Wilsonra arra, hogy az 1917. március elején összeülő új kongresszustól egy hónapon belül hadüzenetet kérjen. A választ a tengeralattjáró-háborúban és Mexikóban találjuk meg.

A közvetlen kiváltó okok

■ 1914 és 1919 között „a sors iróniája” utolérte Wilson elnököt, és rákényszerítette arra, hogy külpolitikai kérdésekkel foglalkozzon. A hivatalos semlegesség időszakában Wilson számára a legnagyobb fejtörést a német tengeralattjáró-háború jelentette. A brit blokád következtében az Egyesült Államok semlegessége csak névlegesen állt fenn: az újvilági hatalom teljes gazdasági potenciálja a szövetségesek mögött állt, miközben a központi hatalmakkal szinte minden kereskedelmi kapcsolata megszűnt. Wilson 1914 áprilisában Robert Lansinget, az Amerikai Nemzetközi Jogi Társaság egyik vezető alakját kérte fel a külügyi főtá-

nácsadói (akkoriban a State Departmentben a második legmagasabb) poszt betöltésére. Lansing széles körű tapasztalatokkal bíró nemzetközi jogász volt, remek külföldi (és republikánus) kapcsolatokkal. A társaság korábban említett folyóiratában, melynek ő maga, sőt elődje, John Bassett Moore is szerkesztője volt, színvonalas vita folyt a semlegességről, a háborús jogról, az új fegyverek bevetéséről, illetve a hadban álló felek Amerikában élő állampolgárainak jogairól. Ez volt az a szellemi műhely, melyre Wilson szükség esetén támaszkodhatott (volna).¹⁹ Amikor egy német tengeralattjáró 1915. május elején elsüllyesztette a brit Cunard hajóstársaság Lusitania nevű gőzösét, 128 amerikai állampolgár is a tengerbe veszett. Wilson éles hangú ultimátumokat intézett Berlinhez, s ezért külügyminisztere, William Jennings Bryan lemondott. Wilson ekkor Lansinget kérte fel külügyminiszternek. Németország hivatalos diplomáciai jegyzékben fogadta meg, hogy hasonló esetekre nem kerül majd sor. 1915 augusztusában azonban az Arabic, majd 1916 márciusában a Sussex nevű hajók is a Lusitania sorsára jutottak. A németek újra meg újra vállalták, hogy utasszállító hajókat nem támadnak meg. Ezt a többször tett ígéretüket szegték meg 1917. február 1-jén, amikor (1915 után ismét) korlátlan tengeralattjáró-háborút hirdettek az Atlanti-óceánon és a Földközi-tengeren. Berlin terve az volt, hogy az Egyesült Államok várható hadba lépése előtt kivéreztetik a szövetségeseket, majd a keleti front gyors lezárását követően átcsoportosítanak a nyugati frontra, ahol dűlőre viszik a dolgot. Válaszként két nappal később Washington megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Berlinnel.²⁰

Mexikó bizonyult Wilson másik súlyos külpolitikai dilemmájának, sőt a hadba lépés egyik kiváltó okának is. Az Egyesült Államok Wilson elnöksége idején fél tucat katonai beavatkozást hajtott végre Mexikó rovására. Az 1910–11-ben kirobbanó mexikói forradalom destabilizálta az Egyesült Államok déli határvidékét. Míg a britek és németek Victoriano Huertát támogatták, Wilson a lemondatásán dolgozott. Ekkor kényszerült az első kompromisszumra: London Huerta megbuktatásáért cserébe elérte, hogy az angol kereskedőhajók a Panama-csatornát az amerikaiakkal megegyező feltételekkel használhassák (1914).²¹ Ezt követően az amerikai elnök Venustiano Carranzát támogatta. Ezzel viszont a konfliktusban még érdekelt többi felet haragította magára. 1916. március 9-én Pancho Villa szabadcsapata átlépte az amerikai–mexikói határt, és feldúlta az Új-Mexikó állambelie Columbus városát. A támadásnak amerikai részről 18 (más források szerint 24) halálos áldozata és 8 sebesültje volt. Hat nappal később Wilson, John J. Pershing vezetésével amerikai „büntetőexpedíciót” küldött Villa elfogására, Carranza jóváhagyásával. Az amerikai lovassereg azonban nem tudta Villát elfogni, és tűzharcba is csak Carranza csapataival keveredett. Végül 1917 januárjában Wilson a csapatok kivonása mellett döntött. Erre 1917. február elején került sor, éppen akkor, amikor a németek újra meghirdették a korlátlan tengeralattjáró-háborút. Ezt követően került a nyilvánosság elé a Zimmermann-távirat.²²

Arthur Zimmermann német külügyminiszter távirata a mexikói német nagykövetségen keresztül Carranza elnök számára az alábbi ajánlatot tartalmazta: február elsejével korlátlan tengeralattjáró-háborúba kezdünk a szövetségesek ellen. Amennyiben az Egyesült Államok hadba lép Németország ellen, és Mexikó hadat üzen az Egyesült Államoknak, győzelem esetén Németország garantálja, hogy Mexikó visszakapja Texast, Arizonát és Új-Mexikót. Az 1917. január 11-én kelt táviratot a brit titkosszolgálat megszerezte és rövid időn belül dekódolta. A táviratot a brit külügyminiszter február 24-én adta át Walter Hines Page-nek,

az Egyesült Államok londoni nagykövetének. Másnap egy német tengeralattjáró megtorpedózta a Laconia nevű gőzöst: a 12 halott közül kettő amerikai volt. A Zimmermann-táviratot maga Wilson elnök hozta nyilvánosságra március 1-jén, amikor a Kongresszus éppen azt a törvényjavaslatát tárgyalta, hogy fegyverezzék fel a kereskedelmi hajókat a német tengeralattjárók ellen. Ezt a „fegyveres semlegesség” bevezetésére tett javaslatát a Szenátus március 4-én elvetette. Wilson ekkor elnöki hatáskörben rendelte el a kereskedelmi flotta felfegyverzését, majd április 2-án arra kérte a Kongresszust, hogy üzenjen hadat Németországnak. Erre négy nap vitát követően, április 6-án került sor.²³ Megtörtént az, amire 32 hónappal korábban senki nem számított: az Egyesült Államok belépett egy európai háborúba. Ezt a döntést Wilson elnök hozta meg, s éppen ezért érdemes zárásként az ő szemszögéből is megvizsgálni a történeteket.

Ideák, retorika és tettek: Wilson elnök szerepe

■ A legelismertebb Wilson-kutató, Arthur S. Link az elnök külpolitikáját „küldetéstudatos diplomáciának” („missionary diplomacy”) nevezte.²⁴ Wilson feltétel nélkül hitt az „angolszász faj” felsőbbrendűségében és (isteni eredetű) küldetésében. Az angol ajkú népeket tartotta leginkább alkalmasnak a világ sorsának irányításra, akár egy nemzetek feletti együttműködés élén is. Politikai példaképe William Gladstone brit miniszterelnök volt. Politikatudósként az állam elméletéről és gyakorlatáról, valamint az amerikai kongresszusi és alkotmányos kormányzatról értekezett. 1902-től a Princeton Egyetem elnöke, 1911–13 között egy cikluson át New Jersey állam „progresszív” kormányzója volt. Roosevelthez hasonlóan Wilson is hitt abban, hogy az elnöknek aktív szerepet kell játszania országában bel- és külügyeiben. Kezeletlen magas vérnyomása és isteni küldetéstudata kompromisszumképtelenné tette. Így olyanokkal vette körül magát, akikben megbízott, akik azt mondták neki, amit hallani akart. Erre a legjobb példa Edward Mandell House „ezredes”, aki Wilson legbizalmasabb tanácsadója volt, de hivatalos posztot soha nem töltött be kormányaiban. Ugyanakkor hiú ember is volt. Tisztában volt azzal, hogy fél évszázad után ő az első „igazi” demokrata, aki nyerni, majd újrázni tudott, és tudatosan építette saját imázsát, politikai örökségét is. Ebben meghaladni kívánt referenciapontnak tekintette az övét megelőző republikánus kormányzatokat, személy szerint pedig Rooseveltet. Ezt a törekvését tükrözi az „Új szabadság” bátor és úttörő jellegű gazdaság- és társadalomfilozófiája éppúgy, mint külpolitikája.²⁵

A huszadik század elején az Egyesült Államok nem hagyományos, európai diplomáciai tevékenységet folytatott. A nagykövetségi kinevezések személyes kapcsolatoktól és a választási kampányban való részvételtől függtek, különösen egy fél évszázad során mindössze másodszer elnököt adó pártban. Így került Londonba és Rómába Wilson két korábbi kiadója, Walter Hines Page és Thomas Nelson Page, valamint Bécsbe Frederick Courland Penfield és Berlinbe James Watson Gerrard. Erre a diplomáciai karra az elnök háború esetén nyilvánvalóan nem számíthatott. Ezért a vitás, érzékeny ügyeket Mexikótól Európáig személyes megbízottak útján, kézi vezérléssel intézte. A diplomáciai tapasztalatokkal nem rendelkező Bryant saját pártja kényszerítette rá, Lansinget pedig azért nevezte ki, hogy legyen, aki megfogalmazza diplomáciai jegyzékeit. Lansing megpróbált belefolyni a külpolitika irányításba, ám ez csak tovább rontotta kapcsolatát az elnökkel. Wilson mind a hadüzenetről, mind a 14 pontról csak az utolsó pilla-

natban tájékoztatta saját külügyminiszterét. A külügyben ráadásul káosz uralkodott: az Osztrák–Magyar Monarchia például a közel-keleti osztályhoz tartozott, Svájc viszont a nyugat-európaihoz, így a Béccsel kapcsolatos diplomáciai jelentések (az 1917 nyarán történt átszervezésig) nem értek össze. Wilson első hadügyminisztere, Lindley Miller Garrison már 1915-ben a hadba lépés, de legalább a republikánusok által meghirdetett fegyveres felkészülés („Preparedness”) mellett kardoskodott. Ezért 1916 elején, a választási kampány kezdetén Wilson lecserélte őt a pacifista hírében álló, katonai tapasztalatokkal nem rendelkező Newton Diehl Bakerrel. Ezzel a kormányzati apparátussal Wilson nyilvánvalóan nem készült belépni a háborúba.²⁶

Ahogy azt fentebb láttuk, a századelő republikánus külpolitikája a nemzetközi jog szabályozására, békeközvetítésre és egyes esetekben katonai akciókra épült, de nem keresett kiemelt, vezető helyet Washington számára a világ ügyeinek alakításában. A Nagy Háború elhúzódása teremtette meg a lehetőséget arra, hogy Wilson, egójától és küldetéstudatától vezérelve, új alapokra helyezze az Egyesült Államok külpolitikáját, és megteremtse annak elméleti és retorikai kereteit a következő száz évre. Ezt a forradalmian új külpolitikai koncepciót az Egyesült Államok hadba lépése hozta mozgásba.

Az amerikai szakirodalomban ma már közhelynek számít, hogy Wilson egy új, nemzetközi világrend bevezetését szorgalmazta, melynek alapját a szabadkereskedelem, a liberális demokrácia terjesztése, valamint az intézményesített nemzetközi politikai és katonai együttműködés képezte. Ezt volt hivatott biztosítani az 1919-ben létrehozott Népszövetség és annak tizedik, kollektív biztonsági cikkelye. Ebben, kimondva-kimondatlanul, az Egyesült Államoknak és Angliának szánt vezető szerepet. A nemzetek felett álló világkormány ötletét az angol liberálisoktól (pl. Henry Noel Brailsford és Norman Angell) vette át, és House naplója szerint 1915 tavaszától kezdett érdemben foglalkozni a kérdéssel. Wilson egy olyan „tudományos” és „amerikai békével” akarta lezárni a Nagy Háborút, amely megakadályozná hasonló háború kitörését. Ezt 1917 nyarán a „háborúzásnak véget vető háborúnak” („the war to end all wars”) nevezte.²⁷

Wilson 1917 áprilisáig igyekezett megőrizni országa semlegességét, és próbált békét közvetíteni a hadban álló felek között. Ugyanakkor nem rejtette véka alá, hogy magánemberként a szövetségesekkel, valamint a függetlenségükért lobbizó kisebb, közép-európai népekkel szimpatizál. Személyes szimpátiáit azonban mindvégig felülírta a háború békés, amerikai feltételekkel történő lezárásának politikája. Erre kiváló példa 1915. május 10-i beszéde (három nappal a Lusitania elsüllyesztése után), melyben az fejtette ki egy, az állampolgári esküt éppen letett amerikaiak csoportja előtt, hogy egy ország lehet „túl büszke ahhoz, hogy harcoljon”. Semlegességi politikájának kulcsa a békeközvetítés volt, s erre számos nyilvános és titkos kísérletet is tett. Utolsó ilyen lépésére 1916. december 18-án, tehát már újraválasztását követően került sor. Az erre kapott kiterő és provokatív válaszok ihlették 1917. január 22-én elmondott beszédét, melyben a „győzelem nélküli béke” szükségességét hangsúlyozta. Az amerikai elnök arra számított, hogy az 1916. december 12-én indított berlini békekezdeményezés őszinte lépés, és ehhez próbált csatlakozni. A korlátlan tengeralattjáró-háború újbóli meghirdetése és a Zimmermann-távirat arculcsapásként érte. Amikor március 4-én a szenátusi demokrata párti többség elutasította a „fegyveres semlegesség” politikáját, Wilson a hadüzenet mellett döntött.²⁸

Egy ország alapvetően három megfontolásból szokott háborúba lépni: (1) területeket akar szerezni, vagy meg akarja védeni saját területét; (2) gazdasági érdekei védelmében; és (3) presztízse megőrzése céljából. 1917 tavaszán Wilson és az Egyesült Államok esetében az első két szempont nem állt fenn. Az Egyesült Államok nem akart új területeket elfoglalni, és a mexikói fenyegetés sem volt komoly. Az újvilági hatalom már a semlegesség időszakában is profitált a háborúból, s 1917 tavaszán ezt semmi nem veszélyeztette. A döntés meghozatalában Wilsont személyes presztízse és országa nemzetközi megítélésének sorsa motíválta. Ahogyan fentebb láttuk, Wilson még 1916–17 fordulóján is a békés megoldást kereste: közvetítési kísérletének elutasítására a „győzelem nélküli béke” tervével, a korlátlan tengeralattjáró-háború meghirdetésére a „fegyveres semlegesség” felvetésével válaszolt. Amikor azonban ez utóbbit saját pártjának többsége elutasította a Szenátusban, akkor már elnöki tekintélye forgott kockán. A világot a további háborúktól megmenteni igyekvő „amerikai béketerve” és személyes büszkesége a hadüzenet irányába mozdította el őt. A Zimmermann-távirat az utolsó csepp lehetett a pohárban, de érdemes megjegyezni, hogy azt maga Wilson tárta az amerikai közvélemény elé, a maga választotta pillanatban.

A fenti gondolatmenet végén egy fontos kérdés még válaszra vár: hogyan vette rá az elnök mindkét párt képviselőit és szenátorait a hadüzenet támogatására? Az 1916. évi választásokon súlyos presztízszvesztést (és politikai vereséget) elszenvedő republikánusok miért álltak be Wilson mögé? A hadüzenetet a Ház (245-ből) 50, a Szenátus (96-ból) 5 szavazat ellenében támogatta, noha a Pancho Villát sikertelenül üldöző mexikói büntetőexpedíció kudarca világosan megmutatta, hogy az országnak nincs bevethető, modern, szárazföldi hadserege. A paradoxnak tűnő helyzetet az elnök és csapata meglepően őszinte érvekkel oldotta fel: a hadba lépés lehetőséget teremt a szövetségesek számára szállítandó amerikai áruk megvédésére, garantálja az óceánon hajózó amerikaiak biztonságát, a hadsereg bevetésére pedig azért nem lesz szükség, mert az amerikai gazdasági segítség önmagában eldönti a háborút. A republikánusok által szorgalmazott fegyveres katonai felkészülés résztvevői előtt ugyanakkor megnyílik az út a háborúban való részvételre egy önkéntes amerikai haderő kötelékében.²⁹ A cári hatalmat megbuktató márciusi orosz forradalom után Wilson a legmagasztosabb eszmék megidézésével érvelt a hadba lépés mellett: nyugodt szívvel jelentette ki, hogy a háború a demokráciák és az autokrata rendszerek között folyik, az Egyesült Államoknak pedig egyediségéből eredő kötelessége a demokrácia védelme és terjesztése: „A világot biztonságossá kell tennünk a demokrácia számára.”³⁰ Így zárult le az Egyesült Államok 32 hónapon át tartó semlegessége.

■ JEGYZETEK

1. Ray Stannard Baker: *Woodrow Wilson: Life and Letters*. Doubleday, Doran and Co., New York, 1931. IV 55. Ez egy 1927 és 1939 között megjelent, nyolckötetes munka, melyért a szerző Pulitzer-díjat nyert. Ezt a mondatot a negyedik kötetből szinte minden Wilson-életrajz idézi.
2. Woodrow Wilson: *American Neutrality: An Appeal of the President of the United States to the Citizens of the Republic, Requesting Their Assistance in Maintaining a State of Neutrality During the Present European War*. Government Printing Office, Washington, 1914. (63. Kongresszus, 2. ülés, a Szenátus 566. sz. dokumentuma.) 3–4. Az amerikai Kongresszus képviselőházát két évente újraválasztják, és az üléseket számozzák. Ezeket a dokumentumokat az amerikai kormány saját kiadója adja ki. A beszéd 1914. augusztus 19-én hangzott el.
3. Justus D. Doenecke: *Neutrality Policy and the Decision for War*. In: Ross A. Kennedy (szerk.): *A Companion to Woodrow Wilson*. Wiley-Blackwell, New York, 2013. 243–269. A Devlin-kötet bemutatását lásd 251.
4. Glant Tibor: *Az értelmezés privilégiuma. Woodrow Wilson-viták az amerikai történetírásban*. Aetas 2013. 4. sz. 184–194.
5. Ez a standard amerikai tankönyvi narratíva, lásd pl. Mark C. Carnes — John A. Garraty: *The American Nation. A History of the United States*. Pearson, Boston,¹⁵ 2016. 394–497.

6. Uo. 498–529. Magyar nyelven ugyanerről lásd Magyarics Tamás: *Az Egyesült Államok Külpolitikájának története. Mítosz és valóság: érdekek és értékek*. Antall József Tudásközpont, Bp., 2014.² bőv. 116–185.
7. A társaság 100 éves történetét 2006-ban adták ki, de az csak érintőlegesen foglalkozik a világháborúval. Frederic L. Kirgis: *The American Society for International Law's First Century, 1906-2006*. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden—Boston, 2006. 55–72.
8. Az Egyesült Államok önmaga egységiségebe vetett hitéről lásd Peterecz Zoltán: *A kivételes Amerika. Az amerikai kivételesség történelmi bemutatása*. Gondolat, Bp., 2016, az első világháborúra vonatkozó rész 169–186. A századforduló utazási irodalmáról lásd Glant Tibor: *Amerika, a csodák és csalódások földje. Az Amerikai Egyesült Államok képe a hosszú XIX. század magyar utazási irodalmában*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2013.
9. Walter LaFeber: *The American Age: U. S. Foreign Policy at Home and Abroad, 1750 to the Present*. 2. kiad. W. W. Norton and Co., London—New York, 1994. 171–301.
10. Philip Payson O'Brien: *The American Press, Public, and the Reaction to the Outbreak of the First World War*. *Diplomatic History* 2013. 3. sz. 446–447.
11. A gazdasági motivációkat már a két háború közti amerikai történetírás feltárta és elemezte. A részleteket lásd a 3. jegyzetben idézett forrásban.
12. A Villanova Egyetem digitális archívumában a folyóirat teljes szövege elérhető, de tudományos elemzés még nem készült róla: <https://digital.library.villanova.edu/Item/vudl:145655> (elérve: 2016. december 14.). Lásd még Glant Tibor: *Kettős tükörben: Magyarország helye az amerikai közvéleményben és külpolitikában az első világháború idején*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2008. (Amerika tegnap és ma 1.) 105, 136–139. (A továbbiakban Glant: Kettős tükörben.)
13. Jules Witcover: *Sabotage at Black Tom: Imperial Germany's Secret War in America, 1914-1917*. Algonquin Books, Chapel Hill, NC, 1989.
14. Glant: Kettős tükörben 78–88, 136–139, 142–145. A kémvadászatról lásd Emanuel Victor Voska — Will Irwin: *Spy and Counter-Spy*. George G. Harrap & Co., London, 1941.
15. Glant: Kettős tükörben 130–136.
16. A választásokkal kapcsolatban lásd a Federal Election Commission honlapját: <http://www.fec.gov/> (elérve 2016. december 14.) A háború lezárását követő időközi választásokon, 1918 novemberében a republikánusok mindkét házban többséget szereztek. Tehát az 1912. évi választási sikert követően a demokraták három egymást követő választáson (1914–16–18) a Házban 99, a Szenátusban 9 helyet vesztek.
17. A részleteket lásd a 3. és 11. jegyzetben idézett bibliográfiái esszéiben.
18. A „Preparedness” legújabb és legjobb összefoglalását lásd Ross A. Kennedy: *The Will to Believe: Woodrow Wilson, World War I and America's Strategy for Peace and Security*. Kent State University Press, Kent, OH, 2009.
19. A *Journal*ben folyó semlegességi vitákról a mai napig nem készült mélyelemzés, bár a lap teljes szövege elérhető online a társaság honlapjáról: <https://www.asil.org/resources/american-journal-international-law> (elérve 2016. december 14.) Wilson a Társaságból választotta első két külügyminisztériumi főtanácsadóját, Moore-t és Lansinget, a harmadikat, 1915 szeptemberében azonban nem.
20. Erről lásd pl. Justus D. Doenecke: *Nothing Less Than War: A New History of American Entry into World War I*. University Press of Kentucky, Lexington, KY, 2011.
21. John Lindsay-Poland: *Emperors in the Jungle: The Hidden History of the US in Panama*. Duke University Press, Durham, NC, 2003. 1. fejezet.
22. Benjamin T. Harrison: *Wilson and Mexico*. In: Ross A. Kennedy (szerk.): *A Companion to Woodrow Wilson*. Wiley-Blackwell, New York, 2013. 193–205.
23. John Milton Cooper, Jr.: *Woodrow Wilson: A Biography*. Vintage, New York, 2001. 374–380; Keith Jeffrey: *The Secret History of MI 6*. Penguin Press, New York, 2010, 110–120.
24. Arthur Stanley Link, *Wilson the Diplomatist*. Johns Hopkins Press, Baltimore, 1957.
25. Erről részletesebben lásd a 4. jegyzetben idézett munkámat.
26. Wilson kormányának tagjairól és tanácsadóiról lásd Glant: Kettős tükörben 198–220.
27. Glant: Kettős tükörben 133, 226–230. Ezt a „tudományos” béketervet kellett az Inquirynek elkészítenie az Egyesült Államok hadba lépését követően.
28. Glant: Kettős tükörben 85–89.
29. Arthur Mann: *La Guardia: A Fighter against His Times, 1882-1933*. University of Chicago Press, Chicago—London, 1969. 73–78. Lásd még Fiorello H. LaGuardia: *The Making of an Insurgent. An Autobiography: 1882-1919*. J. B. Lippincott Co., Philadelphia — New York, 1948. 134–141. A Republikánus Párt képviselőjeként La Guardia első ciklusát kezdte 1917 tavaszán, a 65. Kongresszusban.
30. Woodrow Wilson beszéde a Kongresszus két házának közös ülésén, 1917. április 2-án: 65. Kongresszus, 1. ülés, a Szenátus 5. dokumentuma.